

NEO KEYNESCİ BÖLÜŞÜM TEORİSİ: ÜCRET - FİYAT SARMALI ve GELİRLER POLİTİKASI

Yrd. Doç. Dr. Berrin Ceylan ATAMAN*

Bir üretim faaliyeti sonucunda ortaya çıkan toplam gelir, ücret ile kâr arasında paylaşılmaktadır. Toplam gelirin bölüşümü sırasında, emeği ile çalışanlar ve sermayedarlar arasında bu gelirden daha fazla pay almak çabası vardır. Toplam gelirin ücret ile kâr arasındaki paylaşımı bir gelir çatışmasına veya güç çatışmasına dönüştüğü zaman maliyet ve fiyat artışları ortaya çıkacak ve bu durum yeni ücret artış talebini doğuracaktır. Bu süreç bir ücret-fiyat sarmalı şekline dönüşerek fiyat artışlarını sürekli kılacaktır. Bu durumda ortaya çıkabilecek bir maliyet enflasyonunun yayılmasını önlemek için önerilen iktisat politikası -- maliye politikasının özel bir uygulama biçimi olarak da tanımlanabilecek olan-- gelirler politikasıdır. Gelirler politikası toplam gelirin bölüşümü sürecine etki ederek bu bölüşümün enflasyona neden olmamasını sağlamak gibi bir rol üstlenmektedir.

Bu çalışmada amacımız bir ücret-fiyat sarmalının ortaya çıkma sürecini açıklamak ve ücret-fiyat sarmalını önlemeye yönelik olarak uygulanması önerilen gelirler politikasını tanımlamaktır. Bu bakımdan öncelikle bir ücret-fiyat sarmalının ortaya çıkma sürecini açıklayan neo-Keynesci bölüşüm teorisinin esasları ortaya konacaktır. Daha sonra gelirler politikasının amaç ve araçları ile uygulaması yukarıda açıklanan ücret-fiyat sarmalını önlemeye yönelik olarak tanımlanacaktır.

I- NEO-KEYNESCİ BÖLÜŞÜM TEORİSİNİN ESASLARI.

Neo-Keynesci görüş, serbest ekonomi sürecini doğal olarak istikrarsız kabul eder (Ball ve diğerleri 1988). Bu görüşe göre, üretimde rekabet olduğu kadar, monopol ve oligopol de vardır ve eksik rekabet koşullarında fiyatlandırma yöntemi ön plandadır. Yatırım kararlarında beklentiler önemli rol oynar. Yatırımı belirleyen iki unsur vardır: Bunlar, piyasa faiz oranı ve yatırımın marjinal etkinliğidir. Toplam gelirin ücret ile kâr arasındaki dağılımını yönlendiren anahtar değişken fiyattır. Fiyatlardaki değişme gerçek ücret üzerine etki ederek bölüşümü değiştirir. Neo-Keynesci görüşte fiyat belirlenmesi süreci bir sınıf çatışması süreci olarak ele alınmıştır ve bölüşüm sorunu işçi ve kapitalist

* A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Öğretim Üyesi.

olmak üzere iki sınıflı bir toplum içinde incelenmektedir. Neo-Keynesci görüşte; kapitalist sistemde var olan gelir eşitsizliklerinin giderilebilmesi için önerilen iktisat politikası gelirler politikasıdır. Gelirler politikası ağırlıklı olarak devlet, işçi ve işveren arasındaki sosyal işbirliği ve uzlaşma üzerine kurulmuştur. Sosyal işbirliği ve uzlaşma ise, ancak insanları bu sürecin içine bizzat sokarak yaratılabilir. Bu bağlamda, üretkenliği ve birikimi zarara uğratabilecek ücret baskılarını önlemek gerekmektedir (Arestis 1990).

Neo-Keynesci bölüşüm teorisi Kalecki, Kaldor, Pasinetti ve Robinson gibi neo-Keynesci iktisatçıların fikirleri üzerine kurulmuştur. Bu iktisatçılarından her biri Keynesci bölüşüm teorisini esas alarak bölüşüm konusuna bir katkıda bulunmuşlardır. Bu bakımdan biz öncelikle Keynesci bölüşüm teorisinin esaslarını ele alacağız ve daha sonra Kalecki, Kaldor, Pasinetti ve Robinson gibi neo-Keynesci iktisatçıların Keynesci bölüşüm teorisine katkılarının neler olduğunu görebilmek için bir senteze ulaşmaya çalışacağız.

A. KEYNESCI BÖLÜŞÜM TEORİSİ: MİKTAR UYUMU VE FİYAT UYUMU MEKANİZMALARI

Keynes, Genel Teori'de (1936) özellikle işgücü ve mal piyasalarındaki aksaklıklara dikkati çekerek neo-Klasik iktisatçıların iddia ettikleri gibi¹ tam istihdamı otomatik olarak sağlayan bir mekanizmanın olmadığını söylemiştir. Keynes, Genel Teori'de esas olarak gelir seviyesinin ve bu gelir seviyesine karşılık gelen bir istihdam seviyesinin nasıl belirlendiğini incelemiştir. Keynes, piyasa ekonomilerinde oluşan istihdam seviyesinin genellikle eksik istihdam seviyesi olacağını belirterek, tam istihdamın ancak özel bir durum olabileceğini vurgulamıştır. Sonuç olarak Keynes, Genel Teori'de kısa dönem gelir dağılımı sorunundan çok, gelir ve istihdam seviyesinin oluşması ile ilgilenmiştir. Keynes kısa dönem bölüşüm sorununu esas olarak bir tam istihdam analizi yaptığı Para Üzerine Deneme'de ele almıştır ve daha sonra gelişen Keynesci gelir dağılımı modelleri de bölüşümü bu çerçevede değerlendirmişlerdir. (Akyüz 1976:224-225) Keynes ve Keynesci görüşte, istihdam seviyesine göre, dengeyi sağlayan mekanizma değişmektedir. Eğer eksik istihdam var ise miktar uyumu; tam istihdam gerçekleşmişse, fiyat uyumu mekanizmaları işleyerek denge sağlanmaktadır. Eksik istihdam ve tam istihdam durumlarını ayırt ederek bölüşüm sorununu ele almadan önce, Keynes ve Keynesci analizde bölüşümü açıklayan iki temel varsayımı ortaya koymak önem taşımaktadır: Bunlardan birincisi, ücretlerin parasal olarak belirleniyor olması ve kısa dönemde parasal ücretlerin sabitliği; ikincisi ise, yatırımın tasarrufdan bağımsız olarak yapılıyor olmasıdır. (Akyüz 1976: 224) Yatırımın tasarrufdan bağımsız olması toplam ürün miktarının tüketim malları ile yatırım malları arasındaki dağılımının bu üretimden elde edilen toplam gelirin tüketim harcamaları ile yatırım harcamaları arasındaki dağılımından farklı olmasına yol açar. Böyle olunca ortadan kaldırılması gereken bir yatırım-tasarruf dengesizliği ortaya çıkar. Yatırım tasarruf dengesinin nasıl sağlandığının

¹Neo-Klasik iktisat teorisinin yaklaşımında piyasa mekanizmasının işleyişinin bölüşüm sorununu da çözeceği öngörülmektedir. Tüketici ve üreticinin maksimizasyon ilkesine göre hareket etmeleri kit kaynakların alternatif kullanımlar arasındaki en uygun dağılımını sağlamaya yetmektedir. Her üretim faktörünün kendi marjinal verimliliğine eşit bir kazanç sağlaması kaynakların etkin kullanımına olanak vermektedir. Bu bakımdan, neo-Klasik iktisatta bölüşüm sorunu bir faktör fiyatlandırması sorunu olarak görülmektedir. Tüm fiyatların esnek olması, herkesin piyasa hakkında tam bilgiye sahip olması ve faktörlerin serbest olması, kısaca serbest rekabet koşullarının varlığı tam istihdam dengesini otomatik olarak sağlamaktadır.

açıklanması aynı zamanda toplam gelirin ücret ile kâr arasındaki dağılımını da açıklayacaktır.

Keynesin eksik istihdam durumunda işleyen miktar uyumu mekanizmasında fiyat ve ücretlerin değişmesine neden olacak etkenler söz konusu değildir. Yatırım-tasarruf eşitliğini sağlayan mekanizma üretim miktarındaki artıştır. Eksik istihdamda üretim miktarını artırmak olanağı vardır. Üretim miktarındaki artış ise gelir ve istihdam düzeyini artırır. Diğer bir deyişle, Keynes'te kısa dönemde yatırımlar tasarruflardan bağımsızdır ve milli gelir çoğaltan yoluyla yatırımlardan etkilenir. Eğer otonom yatırımlar çoğaltan yoluyla milli geliri artırırsa, eksik istihdam durumunda otonom yatırımlardaki artış sadece denge gelir düzeyini değiştirecektir. Gelir düzeyindeki artış tasarrufları artırarak yatırım tasarruf eşitliğini sağlayacaktır. Toplam gelirin ücret ile kâr arasındaki dağılımında herhangi bir değişme olmayacaktır yani gelir dağılımı değişmeyecektir. Eksik kapasite durumu olduğu için üretim miktarının artması ise toplam gelirin ve istihdam seviyesinin artmasına neden olacaktır. Sonuçta Keynes esas olarak bir eksik istihdam analizinin yapıldığı Genel Teoride kısa dönem gelir dağılımından çok, gelir ve istihdam seviyesinin oluşması ile ilgilenmiştir.

Gelir ve istihdam düzeyinin tam istihdamda bulunduğu varsayılan Para Üzerine Deneme'de kısa dönem denge, fiyat uyumu ile sağlanmaktadır. Yatırımlardaki artış toplam harcamalar yoluyla fiyatlar genel düzeyini artırmaktadır. Parasal ücretler veri iken fiyatlardaki artış gerçek ücreti düşürdüğü için gelir dağılımı ücretliler aleyhine değişir. Sınıfsal tasarruf oranlarının farklı olması gelir dağılımındaki değişmeler nedeniyle tasarrufları değiştirmekte ve böylece yatırım-tasarruf dengesi sağlanmaktadır (Akyüz 1976 :551). Diğer bir deyişle, neo-Keynesçi görüş bölüşüm sorununu işçi ve kapitalist olmak üzere iki sınıflı bir toplum içinde incelemektedir. Bu görüşe göre tasarrufu kapitalist sınıf yapmaktadır. İşçi sınıfı ise ücretinin tamamını veya tamamına yakın bir kısmını harcamaktadır, dolayısıyla dikkate alınacak bir tasarrufu yoktur. Bu bakımdan ücretliler aleyhine değişen bir gelir dağılımı sonucunda ortaya çıkan yatırım-tasarruf dengesinin sağlanmasında kapitalist sınıfın tasarrufu rol oynamaktadır. Fiyat uyumu sürecinde, gelir dağılımını değiştiren anahtar değişken mal piyasasında belirlenen fiyatlardır. Ücretlerin parasal olarak belirleniyor olması ve sabit olması varsayımı gerçek ücretin hangi yönde değişeceğine göre gelir dağılımını ücretliler lehine veya aleyhine değiştirecektir. Fakat, bilindiği gibi Keynes'te fiyatlar düşme yönünde katıdır. Dolayısıyla, gerçek ücret, düşme eğiliminde olacaktır. Sonuç olarak; gelir dağılımı da ücretliler aleyhine değişmeye daha yakındır.

Neo-Keynesçi bölüşüm teorileri, fiyat uyumu mekanizması üzerine kurulmuştur ve bu mekanizma da yukarıda belirttiğimiz gibi parasal ücretlerin sabitliği ve yatırımların tasarruftan bağımsızlığı varsayımlarıyla açıklanmaktadır. Bu varsayımlardan parasal ücretlerin sabitliği varsayımını bozan nedenler neo-Keynesçi iktisatçıların bir ücret-fiyat sarmalının ortaya çıkma sürecini dolayısıyla da enflasyonist sürecin nedenlerini açıklamaktadır. Şimdi -Kalecki, Kaldor, Pasinetti ve Robinson gibi- neo-Keynesçi iktisatçıların bölüşüm sorunu içinde ele aldıkları ücret-fiyat sarmalının hangi koşullarda ortaya çıkabileceğini görelim.

B- KALECKİ, KALDOR, PASSINETTİ, ROBINSON

Kalecki, Kaldor, Pasinetti ve Robinson gibi neo-Keynesçi iktisatçılar Keynesçi bölüşüm teorisinin yukarıda açıkladığımız genel çerçevesini temel varsayımlarıyla aynen

kabul ederek neo-Keynesci bölüşüm teorisine bir takım katkılar getirmişlerdir. Aşağıda açıklayacağımız katkılarının bir araya gelmesi ise neo-Keynesci bölüşüm teorisini oluşturmaktadır. Şimdi bu katkılarının neler olduğunu görelim:

Kalecki'nin gelir dağılımı teorisine getirdiği katkı, mal fiyatlandırması yöntemi konusundadır. Kalecki arz ve talep koşulları ve marjinal maliyet-marjinal gelir eşitliği yolu ile kâr maksimizasyonu ilkesinin belirlediği fiyatlandırma yöntemine alternatif olarak eksik rekabet koşullarında ortalama maliyet artı kâr fiyatlandırması yöntemine değinmiştir. Bu yöntemde; maliyet ve monopolleşme derecesine dayanan bir fiyatlandırma mekanizması geliştirilmiştir. Tam rekabetteki gibi marjinal maliyet = marjinal gelir eşitliğine dayalı kâr maksimizasyonu ilkesine göre bir fiyatlandırma yapılmamaktadır. Eksik rekabette ve kısa dönemde değişken maliyet unsurları ile rakip firmaların fiyatları göz önüne alınmaktadır. Söz konusu fiyatlandırma yönteminde prensip değişken maliyet ya da ana üretim maliyeti (ücret + ara mallar maliyeti) üzerine konan bir kâr marjının fiyatı oluşturmaktadır. Bu durumda, fiyatın diğer firma fiyatlarına göre daha yüksek olabilmesi, bu firmanın monopol gücünü göstermektedir. Firma bu marjı, ne piyasadaki yerini diğer firmalara kaptıracak kadar yüksek, ne de kârını çok fazla düşürecek kadar düşük bir düzeyde saptamaktadır (Akyüz 1976: 237-238). Ortalama maliyet + kâr fiyatlandırma yönteminde firmaların eğilimi kâr marjlarını sabit tutmak ve mümkünse arttırmaktır. Bu durumda, herhangi bir nedenle, üretim maliyetinde bir artış olduğunu varsayarsak, maliyet artışı üretim faaliyeti sonucunda oluşan toplam gelirin ücret ve kâr arasındaki paylaşımını talep esnekliğine ve piyasa türüne göre iki şekilde etkiler: Söz konusu mala olan talep esnekse, mal talebi fiyat artış oranından daha yüksek bir oranda düşecektir. Bu durumda firma piyasa payını kaybetmemek için üretim maliyetindeki artışı tamamen fiyatlara yansıtmayacaktır. Buna karşılık firma ya üretim miktarını azaltacaktır, dolayısıyla işsizlik ortaya çıkacaktır, ya da kâr marjından bir miktar fedakarlık yapacaktır. İşsizlik ile kâr marjı arasındaki tercihi sermayedarın davranışları belirleyecektir. Eğer söz konusu mala olan talep esnek değilse, mal talebi fiyat artışları karşısında, çok fazla düşmeyecektir (Talep eğrisi dikeye yakın bir durumdadır). Bunun yanında firmanın içinde bulunduğu piyasada tekeli gücü fazla ise maliyet artışı tamamen fiyatlara yansıtılır ve kâr marjı sabit tutularak, gerçek ücret düşer ve sonuçta ücretli aleyhine bir yeniden gelir dağılımı gerçekleşir. Kalecki monopolleşme derecesi kavramı etrafında bir bölüşüm modeli oluşturmuştur. Daha sonraki neo-Keynesci iktisatçılar Keynes'den olduğu kadar, Kalecki'den de esinlenmişlerdir bu bakımdan Kalecki'nin neo-Keynesci iktisatçıları Kaldor, Pasinetti ve Robinson'dur. Bu iktisatçıların her birinin analizi bir öncekinin analizi üzerine yaptıkları katkılarla ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan bu iktisatçıların sırasıyla ele alınması önem taşımaktadır. İlk olarak Kaldor'un bölüşüm teorisine katkısından söz edelim.

Kaldor modelinde Kalecki'nin aksine uzun dönem tam istihdam büyüme dengesindeki bir ekonomide, büyüme ve bölüşüm arasındaki ilişkiler incelenmiştir (Akyüz 1976: 553). Modelde tam istihdam varsayımı yapıldığı için tasarruf-yatırım dengesini sağlayan mekanizma fiyat uyumu yolu ile değişen bölüşüm mekanizmasıdır. Dolayısıyla tasarruf-yatırım eşitliği fiyatlar ve gelir dağılımının değişmesi yoluyla sağlanmaktadır. Kaldor modelinde tam istihdam düzeyinde gelir dağılımını değiştiren süreç şöyle işlemektedir: Tam istihdam düzeyinde bulunan bir ekonomide artan yatırımlar fiyatları arttırmaktadır. Parasal ücretler sabit varsayıldığı için fiyat artışları gerçek ücreti düşürür ve sonuçta gelir dağılımı ücretliler aleyhine değişir. İşçiler ile kapitalistlerin ortalama tasarruf oranları farklı olduğu için tasarruflar artarak tasarruf-yatırım eşitliği

sağlanmaktadır. Bazen yatırımların düzeyi öylesine yüksek olabilir ki tasarruf-yatırım dengesinin sağlanması, gerçek ücretin asgari geçim düzeyinin altına bile düşmesine neden olabilir. Kaldor, geliştirdiği modelde tam istihdamda yatırım-tasarruf eşitliğini sağlamaya yetecek olan fiyat artışlarının gerçek ücreti belli bir asgari geçimlik minimum düzeyinin altına düşürüp düşürmediğini tartışmıştır. Kaldor'a göre, gerçek ücretin minimum bir sınırı vardır ve bu sınır, işçi sınıfının siyasal gücü tarafından veya yasalarla belirlenmiştir. Bu bakımdan gerçek ücret, bu minimumun altına düşerse, işçiler buna direneceklerdir ve böylece parasal ücretlerin sabitliği varsayımı da ortadan kalkabilecektir. (Akyüz 1976: 553-559). Sendikalar ise, parasal ücretin alım gücünün belli bir seviyenin altına düşmesine izin vermeyeceklerdir. Eğer sendikaların baskısıyla parasal ücretlerde bir artış gerçekleşirse değişken üretim maliyeti de artacaktır. Bu analizde fiyatlandırma yönteminin, ortalama değişken maliyet + kâr marjı olduğunu kabul edersek değişken maliyetlerdeki artış aynı oranda veya daha yüksek oranda mal fiyatlarına yansıtılmaya çalışılacaktır. Bu durumda, sendikalar, parasal ücretlerin artırılması yönünde baskı yapacaklardır. Bu süreç devam ederse, ekonomi bir ücret-fiyat sarmalına sürüklenecek ve böylece maliyet baskısından kaynaklanan bir enflasyon başlayacaktır. Bu bağlamda tanımlanan enflasyon sorunu bir gelir çekişmesi şeklini almaktadır. Başka bir deyişle tam istihdam düzeyinde ortaya çıkan aşırı yatırımdan kaynaklanan talep enflasyonu sonuçta bir ücret-fiyat sarmalına dönüşmüştür. Sonuçta yatırım-tasarruf dengesinin sağlanmasında yatırım düzeyinin belli bir seviyeden daha yüksek olması enflasyona neden olmaktadır.

Pasinetti modeli Kaldor modeli ile hemen hemen aynıdır. Bu modelde de dengeleyici unsur yine fiyat uyumudur. Pasinetti modelinin Kaldor modelinden farkı sınıfsal tasarruflar hakkında yapılan bir tespittir. Pasinetti'ye göre her iki modelde de hem işçiler, hem de kapitalistler tasarruf yapmaktadırlar. Kaldor, işçilerin yaptıkları tasarruftan bir gelir elde etmeleri gereğine hiç değinmemiştir. Oysa Pasinetti analizinde, işçilerin tasarruflarını kapitalistlerin kullanımına sundukları ancak işçilerin tasarruflarını, kapitalistlere karşılıksız aktarmadıkları vurgulanmaktadır. Buna göre, işçiler yaptıkları tasarruf karşılığında, ya faiz geliri elde edecekler ya da kâra ortak olacaklardır (Akyüz 1976: 563).

Kaldor ve Pasinetti modellerinin ortak noktaları varsayımlarıdır: Yatırım kararları tasarruf kararlarından tamamen bağımsız olup uzun dönemli etkilerle belirlenir ve beklemeyle dayanır varsayımı ile ücret pazarlığının parasal ücretler cinsinden yapıldığı varsayımı her iki modelin de başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu varsayımlar ise Kaldor-Pasinetti modellerini, şu sonuca götürmektedir: Yatırımlardaki artışlar işsizlik olduğu bir durumda istihdam ve gelir düzeyini artırır; tam istihdam olduğu bir durumdan ise gelir dağılımını değiştirir (Akyüz 1976: 651). Diğer bir deyişle bir yandan gerçek ücretlerdeki, öte yandan istihdam ve gelir düzeyindeki değişmelerin kaynağı yatırımlardır.

Kaldor ve Pasinetti analizini temel alarak yola çıkan Joan Robinson bir yandan sermaye birikimi ve teknolojik gelişmeyi; diğer yandan da sermaye ve bölüşüm teorilerini dinamik bir çerçevede ele alarak bütünlüğü olan bir model ortaya çıkarmıştır. Robinson yaklaşımının temel unsurları içinde kısa ve uzun dönem denge, bölüşüm birikim ve teknolojik gelişme sorunları yer almaktadır. Robinson'un yaklaşımı Kaldor-Pasinetti modelinin hemen hemen tüm Keynesci unsurlarını içermektedir. Buna göre Robinson yaklaşımının da başlangıç noktasını iki temel varsayım oluşturmaktadır. Bunlar ücret pazarlığının parasal ücretler üzerinden yapıldığı ve yatırımların tasarruflardan bağımsız olduğudur. Robinson uzun dönem gelir dağılımının belirlenmesinde siyasal ve ekonomik güçlerin öncelik kazandığını da belirtmektedir (Akyüz 1976: 733). Robinson

modelinde parasal ücretin , işgücü piyasasında talep fazlası olduğu durum ile gerçek ücretlerin asgari bir düzeyin altına düştüğü durumlarda artabileceği öngörülmüştür. Mal piyasasında ise hem serbest hem de eksik rekabet durumları incelenmektedir. Robnson bütün Keynesci modeller gibi sınıfsal tasarruf fonksiyonu varsayımı yapmaktadır. Kapitalistlerin tasarruflarına ilişkin olarak Robnson firma tasarrufları ile kişisel tasarruflar arasındaki ayırma dikkati çekmiştir. Böylece kârdan yapılan tasarruf ile temettü'den yapılan tasarruf farkı vurgulanmıştır ve bu ikisi arasındaki ilişki gecikmeli bir ilişki olarak ortaya çıkartılmıştır. Böylece üretim dönemi sonunda dağıtılan kârlar bir sonraki dönemde kullanılmaktadır ve bu iki dönem arasındaki fiyat değişimleri kârın gerçek değerini etkilediği için gelir dağılımını da değiştirmektedir (Akyüz 1976: 711). Buraya kadar yaptığımız açıklamalar Robnson yaklaşımının Kaldor-Pasinetti yaklaşımlarının bir uzantısı olduğuna işaret etmektedir.

Neo-Keynesci iktisatçıların bölüşüm sorununa bakışlarını genel olarak değerlendirirsek şöyle bir sonuca varmak olası gözükmektedir: Ücretlerin parasal ücretler cinsinden belirlenmesi ile yatırımların tasarruflardan bağımsız olması varsayımları, gelir dağılımında ücretlere pasif, yatırımlara aktif bir rol vermektedir. Bu durumda gelir dağılımı tamamen mal piyasasında oluşan fiyatlar tarafından belirlenmektedir. Yani, neo-Keynesci bölüşüm teorisinde toplam gelirin kâr ile ücret arasındaki dağılımını yönlendiren anahtar değişken mal piyasasında belirlenen fiyattır. Mal fiyatlarındaki değişme gerçek ücret üzerine etki ederek bölüşümü değiştirmektedir. Eğer mal fiyatlarındaki artış gerçek ücreti asgari bir düzeyin altına düşürüyor ve bölüşümü ücretliler aleyhine değiştiriyorsa sendikalar bu duruma karşı çıkacaklar ve parasal ücretlerin artırılması talebinde bulunacaklardır. Oysa neo-Keynesci bölüşüm teorisinin temel varsayımı parasal ücretlerin belirli bir zaman aralığında sabit olduğu varsayımdır. Eğer sendikal baskılarla parasal ücretlerde zaman içinde hızlı bir artış sağlarsa değişken olan ana üretim maliyeti² artacaktır. Ana üretim maliyetindeki artış ise ortalama maliyet +kâr fiyatlandırma yöntemi dolayısıyla doğrudan fiyatlara yansıtılacaktır. Sonuçta bir ücret-fiyat sarmalı ortaya çıkacaktır. Gelirler politikası ise genel olarak tam istihdama yaklaşıldığında ortaya çıkan ücret artışlarına dayalı bir maliyet enflasyonu sonucunda görülen ücret -fiyat sarmalını önlemeye yönelik olarak uygulanan bir politikadır.

Gelirler politikası, temel bölüşüm ilişkisi olan ücret ile kâr arasındaki bölüşümde, ana üretim maliyeti içindeki ücret payını belirli bir düzeyde tutmak amacıyla uygulanan ve çoğu zaman fiyat artışlarını azaltmak isteyen bir politikadır. Şimdi gelirler politikasının tanım ve uygulaması konularına yer verelim.

II- GELİRLER POLİTİKASI:

A- AMAÇ ve TANIM

Bir üretim faaliyeti sonucunda oluşan gelirin ücret geliri ile kâr geliri arasındaki bölüşümünün bir güç çatışmasına dönüşmesi ücret-fiyat sarmalını hızlandırarak bir maliyet enflasyonuna neden olmaktadır. Yüksek enflasyonun geleceğe yansıtılması, enflasyonist beklentileri körükleyerek enflasyonun yayılmasına neden olmaktadır. Gelirler politikası ile başlangıçta ortaya çıkan enflasyon hedef alınmakta ve fiyat-ücret-fiyat sarmalının ortaya çıkması önlenmeye çalışılmaktadır. Enflasyonun başlama nedeni olarak

²Kısa dönemde semaye miktarını sabit varsayarsak değişken olan ana maliyet unsurları emeğin maliyeti ile ara mallar ve hammadde maliyetidir

ortaya çıkan talep artışlarına bağlı fiyat ve ücret artışlarının durdurulması için fiyat ve ücret düzeyinin artmasını engellemek söz konusudur (Dornbush 1987).

Gelirler politikası uygulaması ile ücret ve fiyat seviyesinin belirlenmesine doğrudan müdahale edilmesi amaçlanmaktadır. Böylece ücretlerin ve fiyatların gerçek milli hasıladan daha hızlı artmaması sağlanacaktır. Ancak sorun, ücret ve fiyat kontrollerini herhangi bir kıtlığa ve işsizliğe neden olmadan gerçekleştirmektir. Diğer bir deyişle, ikisat politikalarıyla, ücret seviyesini enflasyona neden olmayacak şekilde kontrol ederken işsizlik oranı da toplumsal olarak kabul edilemeyecek bir düzeye çıkmamalıdır. (Braun 1975: 1-2). Bu bağlamda gelirler politikasının, özellikle maliye politikasının - işsizlik oranı ile enflasyon oranı arasındaki ters yönlü ilişkiyi (trade-off) iyileştirmedeki - yetersizliklerini giderici bir işlevi olduğu iddia edilmektedir.³ Bu noktada gelirler politikasının maliye politikası içinde bir yerde bulunduğunu ve maliye politikasına alternatif değil, fakat tamamlayıcı olduğunu söyleyebiliriz.

Bu çerçevede gelirler politikası şöyle tanımlanabilir: Bir üretim süreci sonucunda oluşan toplam gelirin üretime katılanlar arasındaki bölüşümü sırasında, bu gelirden daha fazla pay alma talepleri arasında bir rekabet oluşmaktadır. Gelirler politikası bu rekabetten kaynaklanan sorunları makroekonomik bir çerçevede, ekonomide oluşacak ücret, kâr ve fiyat kararlarını etkileyerek ve ekonomi için en iyi koşulları yaratarak çözmeyi amaçlamaktadır (OCDE 1980:30). Buradan anlaşıldığı gibi, gelirler politikası özünde üretimi gerçekleştiren faktörlerin yaratılan gelirden alacakları payı kontrol etmeye çalışan bir politikadır. Diğer bir deyişle, kapitalist üretim biçimi içinde temel bölüşüm kategorileri olan ücret ile kâr arasındaki bölüşümün gelirler politikası ile etkilenmesi söz konusudur. Bölüşüm paylarını etkilemenin amacı olası bir gelir çekişmesinin yaratacağı enflasyonu önlemek ve istihdam düzeyini yükseltmektir. Sonuç olarak gelirler politikası bir ücret-fiyat seviyesinin belirlenmesi sürecine, dolayısıyla ücret-fiyat seviyesinin belirlenmesine etki eden her türlü unsura da etki eden bir politikadır. Bir ücret-fiyat seviyesinin belirlenmesine etki eden başlıca üç unsur olduğu kabul edilebilir (Humphrey 1974:343 ve Hagens ve diğerleri 1985:196) Bunlardan ilki, ücretin üretkenliğindeki değişimiyle eşanlı bir değişim göstermesi; ikincisi, ücret seviyesinin işsizlik oranı tarafından etkilenmesi; sonuncusu ise ücret seviyesinin enflasyon oranı tarafından etkilenmesidir.

Ücret politikalarının temelinde ücret artışının emeğin üretkenlik artışını mutlaka kapsamaması vardır. Gelirler politikası uygulandığı dönemlerde, ekonomik ve sosyal konseyler, ücret artışlarını emeğin üretkenlik artışı ile ilişkilendirme yöntemine sık sık başvurmuşlardır.

Ücret seviyesinin belirlenmesinde işsizlik oranı önem taşımaktadır. Düşük işsizlik oranlarının görüldüğü dönemlerde sendikalarla işveren arasındaki pazarlıkta sendikalar daha güçlüdür. O halde işsizlik oranının düşük olması parasal ücret seviyesindeki artışı körüklemektedir. İşsizlik oranının az olduğu bir durumda sendikalar daha güçlüdür ve yüksek ücret artışları elde edebilirler. Örneğin tam istihdamın yaşandığı 1960'lı yıllarda çok yüksek ücret artışları elde edilmiştir ve bu dönemde toplam gelirin ücret ile kâr arasındaki dağılımı ücretli lehine değişmiş ve 1960 sonlarında ortaya çıkan kâr

³ Gelirler politikasının işsizlik oranı ile enflasyon oranı arasındaki ters yönlü ilişkiyi (trade-off) temsil eden Phillips eğrisinin iyileştirilmesinde, yani daha dik konuma getirilmesinde oynadığı rol konusu için bkz. Gordon 1972.

paylarındaki görelî azalma gelirler politikası uygulaması için bir baskı yaratmıştır. Bu bağlamda uygulanan gelirler politikası ile bir yandan çok yüksek olan ücretlerin, dolayısıyla üretim maliyetlerinin gelirler politikası ile biraz frenlenerek uluslararası ticarete avantajlı duruma geçilmesi, diğeryandan kâr payının sabit tutulması amaçlanmıştır. Oysa işsizlik oranının yüksek olduğu durumlardaki ücret pazarlığında işveren tarafı daha güçlüdür. Bu durumda çok yüksek ücret artışları gerçekleşmez. Bu bakımdan işsizlik oranının yüksek olduğu durumlarda, ücret artışlarında olabilecek en yüksek artışın gerçekleşmesine çalışılmalıdır.

Enflasyon oranı da ücret artışını önemli ölçüde etkileyen bir unsurdur. Eğer, ücret artışı bir önceki dönemde yaşam maliyetinde ortaya çıkan artışa aynen cevap veriyorsa bu durumda diğeryşeyler aynı iken parasal ücretlerin enflasyon dolayısıyla ortaya çıkan kaybının telafi edildiğini ve gerçek ücretlerin enflasyon karşısında aşınmaktan korunduğunu söyleyebiliriz. Eğer, ücret artışı bir önceki dönemde, yaşam maliyetinde ortaya çıkan artışa kısmen tepki veriyorsa bu durumda, gerçek ücret enflasyon dolayısıyla bir miktar kayba uğruyor demektir. Diğerybir deyişle, parasal ücret artış oranı enflasyon oranının altında gerçekleşmektedir. Bu durum gerçek ücretlerin azalması yolu ile enflasyonist süreci yavaşlatan ve dolayısıyla politikacılar tarafından tercih edilen bir durumdur. Eğer, parasal ücret artış oranı enflasyon oranının üstünde gerçekleşiyorsa gerçek ücretlerde bir artış elde edilir.

Biliyoruz ki fiyatlar genel seviyesindeki değişimin temel nedeni ana üretim maliyetinin önemli bir unsuru olan ücret seviyesindeki değişim hızıdır. Ortalama maliyet+kâr fiyatlandırma yöntemine göre belirlenen fiyatları en çok birim emek maliyetinin artması etkilemektedir. Eğer ücret artışı emeğin üretkenlik artışından daha yüksek gerçekleşmişse bu durumda kâr marjının korunması için birim emek maliyetindeki artış aynen fiyatlara yansıtılacaktır. Gelirler politikası uygulaması ile parasal ücret artışlarının bir ücret-fiyat sarmalına dönüşmesinin engellenmesi veya bir ücret-fiyat sarmalının yavaşlatılması amaçlanmaktadır.

Gelirler politikası enflasyonist gelir artış taleplerini durdurmak için çeşitli araçlara sahiptir. Bu araçların neler olduğunu görmeden önce bir noktayı aydınlatmak gerekmektedir: Gelirler politikasının farklı gelir grupları arasındaki gelir artış taleplerini uzlaştırıcı bir rol üstlenmesi önem taşımaktadır. Yani, taraflardan hiçbiri gelir artış taleplerinden kendiliğinden bir fedakârlık yapmaya genellikle hazır değildirler. Gelirler politikası tarafların kendi kendilerine başlatamayacakları bu fedakârlığı başlatacak araçlara sahiptir. Bu araçların başarıyla kullanılabilmesinin temel koşulu ise tarafların daha yüksek bir gelirden vazgeçmenin ekonomik ve sosyal yararına inanmış olmalarıdır (Galbraith 1980). O halde, gelirler politikasının başlangıç noktasını bir toplumsal uzlaşmaya varmak olacaktır. Bu nedenle, gelirler politikası uygulamasında birçok ülkenin ekonomik ve sosyal konseyler oluşturduklarını görüyoruz. Bu konseyler, gelir artışlarını yönlendirerek, gelirler politikası uygulaması çerçevesinde alınacak önlemleri belirlemektedir (TİSK 1992). Şimdi, gelirler politikasının ücret ve fiyat artışlarını kontrol araçlarının neler olduğunu görelim.

B- GELİRLER POLİTİKASININ ARAÇLARI

Gelirler politikasının araçlarını iki ana başlık altında ele alacağız. Birincisi doğrudan kontrol araçları, ikincisi dolaylı kontrol araçlarıdır.

1. DOĞRUDAN KONTROL ARAÇLARI

a) ÜCRET VE FİYATLARIN DONDURULMASI

Ücret ve fiyatların dondurulması şeklindeki uygulamada ücret ve fiyatları kısa süreli olarak sabit tutmak amacı vardır. Bir aydan bir yıla kadar değişen bir sürede ücret ve fiyatların dondurulmaları suretiyle maliyet artışlarına neden olacak unsurların ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Belli dönemler için dondurulma planları yapılmakta ve bu kontrol yavaş yavaş azaltularak kaldırılmaktadır. Ücret ve fiyat dondurulmalarından sonra da ücret ve fiyat kontrollerine devam edilmektedir, ancak bunlar hem sektörel, hem de gönüllü ve/veya zorunlu yönlendirmeler olmaktadır. Gelirler politikasının en katı uygulama biçimi olarak kabul edilen ücret ve fiyatların dondurulmasında işçi-işveren-hükümet işbirliğinin kurulması ve bu uygulamanın toplumun ilgili kesimleri tarafından onaylanması önem kazanmaktadır (Balfour 1972 ve Bisphom 1974).

Ücret ve fiyatların dondurulması, daima sınırlı ve kısa süreli bir uygulama olarak düşünülmüştür. Ücret ve fiyatların dondurulması daha çok olağanüstü ekonomik koşullarda (savaş ertesini dönem, hiperenflasyon dönemleri, petrol krizi, stagflasyon dönemleri gibi...) başvuru olan bir araç olmuştur. Ücret ve fiyatların dondurulması kararı genellikle üçer aylık dönemler için planlanır. Başlangıçta şok önlemlerle istikrar sağlamak amacıyla fiyatların dondurulmasına karar verilebilir. Ancak, ücret ve fiyatların dondurulması konusunda toplumun ilgili kesimlerini ikna etmek zordur. Bu nedenle, ücret ve fiyat artışlarını yönlendirecek daha esnek araçlara da gereksinim duyulmuştur. Bu araçlardan bir tanesi ücret ve fiyat kılavuzluğudur.

b) ÜCRET VE FİYAT KILAVUZLUĞU

Ücret ve fiyat kılavuzluğu, ücret ve fiyat dondurulmasının daha esnek bir biçimidir. Savaş sonrası dönem içinde gelirler politikası uygulayan ülkelerin ücret ve fiyat dondurulması ile birlikte uyguladıkları bir araçtır. Ülkelerin politik tercihlerine göre ücret ve fiyat kontrolleri planlanırken, ilk evrelerde ücret ve fiyat dondurulması ile başlatılan önlemler daha sonra ücret ve fiyat kılavuzluğuna dönüştürülmüştür (Balfour 1972 ve Bisphom 1974).

Ücret ve fiyat kılavuzluğunda ücret ve/veya fiyat artışlarının ne kadar olması gerektiğini gösteren bir seviye belirlenir ve artışların bu seviyeye uygun olması istenir.⁴ Kamu sektöründe ücret artışları belirlenen seviyede gerçekleştirilir ve özel sektörden de ücret artışlarında belirlenen ücret artış seviyesine uyması istenir. Bu nedenle, özel sektör için bazı yaptırımlar veya ödüller gerekebilir, örneğin, bu seviyeye uymaları durumunda ihracat teşviki ya da başka bir teşvik almaları gibi bir ödül söz konusu olabilir. Ancak, sorun sadece özel sektörü değil, aynı zamanda sendikaları da ikna etmektir. O halde, ücret ve fiyat kılavuzluğu gönüllü ve zorunlu olarak ikiye ayrılabilir. Kamu sektöründeki uygulama zorunlu bir ücret ve fiyat kılavuzluğu olurken, özel sektör için bu uygulama gönüllü olmaktadır ancak, bu gönüllülüğü sağlamak için bazı teşvikler öngörülebilir.

Ücret ve fiyatların dondurulması ile ücret ve fiyat kılavuzluğu araçlarına kısa sürede istikrar sağlamak için başvurulmaktadır. Gelirler politikası uygulamasında şok

⁴ Ücret-fiyat seviyesinin belirlenmesinde Ekonomik ve Sosyal Konseyler rol oynamaktadır.

önlemler bu politikayı maliye ve para politikalarından ayıran en önemli özelliktir. Gelirler politikasının doğrudan kontrol araçları kısa ve sınırlı bir süre için planlanır ve zamanla kaldırılır.

2. DOLAYLI KONTROL ARAÇLARI

a) ENDEKSLEME POLİTİKALARI

Ücretlerin belirlenmesi sırasında geleceğe yönelik olarak öngörülemeyen bazı unsurlar (faiz oranlarındaki, döviz kurlarındaki, ve fiyatlardaki değişimler gibi) bir süre sonra ücretin alım gücünü etkiler. Ücretin alım gücünü etkileyecek olan en önemli unsur, fiyatların zaman içindeki hareketleridir. Ücret, fiyatlardaki öngörülmemiş hareketlere otomatik olarak uyum sağlayamaz. Bu uyumu sağlamak amacı ile hızlı fiyat artışı olan dönemlerde ücretin alım gücünü, belirlendiği dönem için sabit tutabilecek bir mekanizmanın ücret artışlarının fiyat artışlarına endekslemenin işletilmesi amaçlanır. Endeksleme politikası gelirler politikasının özel bir uygulaması olarak değerlendirilebilir. Fiyat ve ücret kontrolünü sağlayan bir araç olarak kullanılmaktadır. Endeksleme ile alım gücünün korunması amaçlanmaktadır.

Gelirler politikasını incelerken, ücret artışını etkileyen unsurlardan söz etmiştik. Ücret artışlarının enflasyonist olmaması için, fiyat artışları artı emeğin üretkenlik artışına eşit bir parasal ücret artışının olması ve en azından sözleşme dönemi için bu ücretin gerçek değerini koruması gerekmektedir. Endekslemenin gelirler politikası açısından önemi enflasyonist beklentilerin yüksek olduğu bir dönemde, ücretin enflasyon oranından daha fazla artmamasının sağlanmasıyla bir ücret fiyat sarmalı yaratmamak ve gerçek ücret seviyesini korumaktır (Lecaillon ve Morisson 1991: 44-45). Endeksleme enflasyonun ücretin alım gücü üzerinde doğuracağı olumsuzluklara karşı bir korunma olarak görülebilir. Genel kanı endekslemenin -yaşam maliyetini bir süre için sabit tuttuğu gerekçesiyle- bir sosyal barış aracı olduğudur. Ekonomik boyutuyla endeksleme enflasyonist dönemlerdeki alım gücünün kaybolmasını telafi eden bir yöntemdir. Endekslemenin de, gelirler politikasının diğer araçları için olduğu gibi, kısa dönemli olarak uygulanmasında yarar vardır. Çünkü fiyatlar genel seviyesindeki artışın otomatik olarak ücretlere yansıtılması bir fiyat-ücret sarmalına neden olabilir. Dışsal etkenlerden dolayı -örneğin kötü bir hasat döneminde tarımsal fiyatlarda bir artış olması- veya ithal hammadde fiyatlarında bir artış olması, meydana gelebilecek çok fiyat artışlarında endeksleme ücret- fiyat etkileşimlerini hızlandırır. Böyle bir durumda endeksleme fiyat-ücret sarmalını yaratır. Çünkü, kısa dönem ücret maliyetlerinin artması sürekli yeni bir uyumu gerektirecektir. O halde, ücret artışlarını fiyat artışlarına endekslemek gelirler politikasının diğer araçları gibi istikrarsızlık durumlarında bir güven ortamı yaratmak için kısa dönemli olarak uygulanmalı ve zamanla kaldırılmalıdır. 1973'teki petrol krizinden sonra ABD ve birçok Avrupa ülkesi endeksleme politikasına başvurmuştur. Ancak, uluslararası ticaretin sürekli genişlediği bir dönemde bir yandan ithal hammadde fiyatlarındaki artış, diğer yandan da endekslemeyle sürekli artan ücretler maliyetleri artırarak enflasyonist bir süreç yaratmıştır. Böylece gelirler politikası ile enflasyonist süreci kontrol etmenin daha iyi bir yolu olarak vergilendirmeye dayalı gelirler politikası önerilmiştir.

b) VERGİLENDİRMEYE DAYALI GELİRLER POLİTİKASI

Vergilendirmeye dayalı gelirler politikası maliye politikasının teorik temelleri üzerine oturtulmuş bir maliye politikası ve gelirler politikası sentezidir. Başka bir deyişle vergilendirmeye dayalı gelirler politikası maliye politikasının özel bir aracı olarak kabul edilebilir. Maliyet enflasyonunu başlatan neden, parasal ücret artış oranının emeğin üretkenlik artış oranından daha hızlı bir şekilde artıyor olmasıdır. Bu şekilde başlayan bir enflasyon, yeni ücret artış talebi doğuracak ve böylece bir ücret-fiyat sarmalı yaratılmış olunacaktır. Böyle bir sarmala son verebilmek için Wallich ve Weintraub (1971) vergilendirmeye dayalı gelirler politikası çözümünü önermişlerdir. 1971'de Wallich ve Weintraub tarafından sunulan vergilendirmeye dayalı gelirler politikası çözüm önerisi şöyle özetlenebilir: Ücret artışları için belli bir dönemi kapsayan bir artış oranı belirlenir. Ücret artışları için belirlenen artış seviyesinden daha yüksek bir ücret artışı gerçekleştiren firmalara kârları üzerinden ek bir vergi konur.

Gelirler politikasının teorik analizinden ücret ve fiyatların kontrol edilmesiyle ekonomik istikrarın sağlanabileceği gibi bir sonuca varmak olası gözükmemektedir. Şimdi gelirler politikasına başvuru dönemler çerçevesinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki gelirler politikası uygulamalarını ele alalım.

C- GELİRLER POLİTİKASI UYGULAMASI

Gelirler politikasının daha çok toplam gelir içinde ücret payının %80'ler gibi oldukça yüksek bir paya sahip olduğu gelişmiş ülkelerde uygulandığı gözlemlenmektedir. Böylece ücret gelirine doğrudan etki etmek araçlarına sahip olan gelirler politikası bir yandan maliyetleri, öte yandan toplam talep önemli oranda etkileyebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ücretin toplam gelir içindeki payı %30-40'lar gibi düşük bir düzeydedir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde gelirler politikası uygulaması sadece bir ücret-fiyat kontrolü politikası olarak kabul edilemez. Diğer bir deyişle, gelişmekte olan ülkelerde sadece bir ücret-fiyat kontrolü ekonominin küçük bir kısmını kontrol altında tutabilecektir. O halda gelişmekte olan ülkelerde uygulanan gelirler politikasının ücret-fiyat kontrolü dışında başka unsurları da içermesi gerekmektedir.

Şimdi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri ayırt ederek gelirler politikası uygulandığı dönemleri ele alalım:

1-GELİŞMİŞ ÜLKELERDEKİ GELİRLER POLİTİKASI UYGULAMASI

Gelirler politikası uygulamasına ilk olarak 2. dünya savaşını izleyen yıllarda Batı Avrupa ülkeleri tarafından başvurulmuştur. Bu dönem savaş sonrası yeniden yapılanma dönemidir. 2. dünya savaşı sonrası, yatırımların hızlandırılması ve üretim kapasitesinin artırılması, uluslararası rekabetin ve ticaret dengesinin iyileştirilmesi gibi hedefler istihdam açısından olumlu sonuçlar verirken artan enflasyonist eğilimlerin azaltılması çözüm bekleyen tek ekonomik sorun olarak gözüküyordu. Bu dönemde çok fazla esnek olmayan arz karşısında sürekli genişleyen bir talep vardı, öncelikle bu talebi kontrol edecek bir iktisat politikasına ihtiyaç duyulmaktaydı. Toplam arz, üretim kapasitesi ve bir ölçüde üretimin teknik koşulları ile sınırlı olduğu için artan talep karşısında üretim miktarı ancak yeni yatırımlarla artırılabilirdi. Yeni yatırımlar gerçekleşinceye kadar toplam arz ile toplam talep arasındaki uyum fiyatların değişmesi yoluyla sağlanıyordu.

Diğer yandan gerçekleşen yeni yatırımlar sonucunda artan üretim için gerekli hammadde ithalatı artıyor ve Avrupa ülkelerinin elinde bulunan sınırlı miktardaki dolar karşısında artan ithalat talebinin de kontrol edilmesi gerekiyordu. Sonuç olarak genişletici maliye politikaları ile toplam harcamalar artırılıyor, toplam talep genişliyordu. Gelirler politikası ise hızlanan fiyat artışlarını kısa dönemde azaltmanın bir yolu olarak kabul edilmişti. Ayrıca dönem olarak Keynesci politikaların etkisi de vardı ve savaş sonrası ortam geniş ölçüde bir toplumsal uzlaşma gerektiren gelirler politikası uygulamasına zemin hazırlıyordu. Birçok Avrupa ülkesinde işçi partileri iktidarda olduğu için sendikalarla anlaşma kolaylığı doğuyordu. Böyle bir ortam içinde ücret ve fiyat kontrollerinin en katı bir biçimde uygulandığı bir dönem yaşanmıştır.⁵ Savaş sonrası olağanüstü ekonomik koşullarında uygulama alanı bulmuş olan gelirler politikasının bu dönemdeki başarısı ise tartışmalıdır. 1945-1950 döneminin başarılarında uygulanan gelirler politikasının 1950'li yılların başlarında ücret ve fiyat artışlarına neden olduğu gerekçesiyle başarısız olarak nitelleyen görüşler ağırlıktadır (Flanagan ve diğerleri 1983:1-3) Gelirler politikasının 1945-1950 arasındaki ilk uygulama döneminin başarısızlığında, gelirler politikasının maliye ve para politikalarına bir alternatif olarak uygulanmış olmasının payı büyüktür. Aslında yapılması gereken gelirler politikasının maliye ve/veya para politikalarını tamamlayıcı şekilde uygulanmasıdır. (Elvander 1990 ve Nancock ve Isaac 1992). Ancak bir genişleme dönemi olarak nitelendirilebileceğimiz savaş ertesinde dönemde istihdam hacmindeki artış 1960'lı yıllara kadar sürmüştür. 1960'lı yıllar hem tam istihdamın hem de önemli üretkenlik artışlarının sağlandığı bir dönemdir. Tam istihdamın sağlanmış olması işçi-işveren ilişkilerinde işçiyi güçlü kılmış ve böylece 1960'larda işçi militanlığında önemli artışlar kaydedilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda tam istihdam dönemi sayılan 1960'lı yıllarda işçiler önemli ücret artışları elde etmeye başlamışlardır. Tam istihdamın yaşandığı 1960'lı yılların başlarında ücret artışları üretkenlik artışları ile karşılanmış, sonuçta fiyat artışları ortaya çıkmamıştır. 1960'ların sonlarına doğru durum değişmiştir. Bir yandan 1968'de Fransa'daki sosyal patlamalar ve bunun ekonomik sonuçları olarak ortaya çıkan işçi militanlığının artması, diğer yandan tam istihdam döneminin yaşanmasından dolayı işçilerin güçlü olmaları, ücret pazarlığında üretkenlik artışının ötesinde gerçek artışlar elde edilmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler ücret geliri ile sermaye geliri arasındaki bölüşümü ücret lehine değiştirmiş ve böylece kâr paylarında görece bir azalma kaydedilmiştir. 1960 sonlarında ortaya çıkan kâr paylarındaki görece azalma gelirler politikası uygulaması için bir baskı yaratmıştır. Özellikle 1968-1973 arasında birçok Avrupa ülkesi (Hollanda, İngiltere, Fransa, Kuzey Avrupa ülkeleri) ve ABD'de zaman zaman gelirler politikası uygulamasına başvurulmuştur. Gelirler politikası ile bir yandan çok yüksek olan ücretlerin, dolayısıyla üretim maliyetlerinin biraz frenlenerek uluslararası ticarete avantajlı duruma geçilmesi, diğer yandan kâr payının sabit tutulması amaçlanmıştır. 1960'lı yılların sonlarında ve 1970'li yılların başlarında, ücret geliri lehine değişen bölüşümün sonucunda ortaya çıkan kâr paylarındaki azalma, durgunluğa yol açarken, 1973'de petrol fiyatlarındaki artışla başlayan enflasyonist eğilim giderek güçlenmiştir.

1973 petrol krizi, esnek kur sistemi⁶ ile birleşerek krizin boyutlarını artırmış ve çok önemli fiyat artışlarına neden olmuştur. Hızlı fiyat artışları toplam talebi düşürerek,

⁵ Gelirler politikası ve Avrupa deneyimi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Flanagan ve diğerleri 1983

⁶ 1971'de Bretton Woods sistemi yıkılarak, sabit kur sisteminden esnek kur sistemine geçilmiştir

üretim seviyesinin ve sonuç olarak istihdam seviyesinin düşmesine neden olmuştur. Böylece dünya ekonomik konjonktürü, tam istihdam döneminden çıkıp, işsizliğin ve durgunluğun yaşandığı bir döneme girmiştir. Bu dönemin en önemli özelliği fiyat artışları sürdüğü halde işsizliğin artmasıdır. Stagflasyon olarak adlandırılan bu dönem, 1980'li yılların sonlarına kadar sürmüştür. Bu dönemde de birçok Avrupa ülkesi Hollanda, Avusturya, Fransa, İngiltere, ABD⁷ ve Kanada'da⁸ gelirler politikası uygulamasına başvurulduğunu görüyoruz. Stagflasyona karşı uygulanan gelirler politikasından beklenen ise, enflasyon önlenirken işsizlik oranının artmasına neden olmamaktır. Diğer bir deyişle gelirler politikası uygulaması ile Phillips eğrisinin eğiminin daha dik bir konuma getirilmesi amaçlanmıştır. Böylece fiyat artışları azaltılırken işsizlik oranının çok fazla artmaması sağlanacaktır. Gelirler politikasının bir tam istihdam durumunda ortaya çıkan enflasyonist baskıları ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalarının kısa dönemde olumlu sonuçlar verdiğine ilişkin ekonometrik bulgular vardır (Gordon 1972 , Hagens ve diğerleri 1985, Blinder ve diğerleri 1981). Gelirler politikasının hangi ekonomik koşullarda uygulandığı tarihsel olarak bu şekilde özetlenebilir. Şimdi gelişmekte olan ülkelerdeki gelirler politikası uygulamasına bir göz atalım.

2-GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDEKİ GELİRLER POLİTİKASI UYGULAMASI⁹

Gelişmekte olan ülkelerdeki gelirler politikası uygulama alanı biraz daha geniştir. Gelişmekte olan ülkelere tarımsal fiyat politikası gelirler politikasının önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Hükümetlerin tarımsal ürün fiyatlarına müdahalesindeki temel neden hem üreticiyi, hem de tüketiciyi belirsizlik ve istikrarsızlıktan korumaktır. Gelişmekte olan ülkelere tarımsal fiyat politikasını, gelirler politikası çerçevesinde uygulanan fiyat politikasından ayıran en önemli özellik tarımsal fiyat politikasının sürekli uygulanıyor olmasıdır. Oysa gelirler politikası içindeki fiyat politikası kısa süreli bir uygulamadır.

Tarımsal fiyat politikası yanında kronik enflasyon ve hiperenflasyonu önlemek amacı ile uygulanan heterodoks istikrar politikaları içinde yer alan gelirler politikası uygulamaları da söz konusudur. Heterodoks politikalar hızla yükselmekte olan enflasyonun çok önlemlerle kontrol altına alınması için bazı Latin Amerika ülkeleri ve İsrail'de uygulanmıştır. Heterodoks politikalar maliye ve para politikalarına ek olarak ücret ve fiyat politikalarını da içeren bir istikrar politikası "menu"südür. Heterodoks politika uygulamaları gelirler politikasının gelişmekte olan ülkelerdeki bir başka uygulama biçimini oluşturmaktadır. (Blejer 1988)

Türkiye'de ise, genel anlamı ile gelirler politikası uygulanan bir döneme rastlamıyoruz. Bu bakımdan Türkiye açısından gelirler politikası konusuna, bu politikanın merkezini oluşturan bölüşüm sorunu perspektifinden bakmak gerekir.¹⁰ Türkiye'de gelirler politikasının unsurlarını ve düşüncesini bulabildiğimiz iki girişimden

⁷ ABD'deki gelirler politikası uygulamaları için bkz. Blinder ve William 1981, Hayes ve diğerleri 1991, Hagens ve diğerleri 1985

⁸ Kanada'daki gelirler politikası uygulaması için bkz: Haythorn 1973

⁹ Gelişmekte olan ülkelere gelirler politikası konusunda daha fazla bilgi için bkz. Dornbush R. ve M.H. Simonsen (1982) ve Paukert(1988) ve (1992) ; Learn (1986)

¹⁰ Türkiye'deki bölüşüm sorunu konusu için bkz. Boratav 1991 ve Yeldan 1994.

söz etmek olası gözükmektedir. Bunlardan bir tanesi üçüncü plan döneminde oluşturulan Fiyat ve Ücret Daimi Özel İhtisas Komisyonu'nun kurulması girişimidir. (DPT 1973) Diğeri ise dördüncü plan döneminde hükümet ile Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu arasında yapılan, Toplumsal Anlaşma girişimidir. (TÜRK-İŞ 1975 ve 1979) Üçüncü plan döneminde Türkiye petrol fiyat artışlarından kaynaklanan maliyet artışları ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle üçüncü planda fiyat istikrarını sağlamak üzere alınacak önlemleri işler hale getirmek ve gerektiğinde Yüksek Planlama Kurulu aracılığıyla Bakanlar Kuruluna teklif edilecek ekonomik ve idari karar tasarımları hazırlamakla görevli olarak Fiyat ve Ücret Daimi Özel İhtisas Komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. Bu komisyon gelirler politikası uygulamasına gitmiş ülkelerin oluşturdukları ekonomik ve sosyal konseylere benzemektedir. Bu komisyon ücret-fiyat artışlarının kontrol edilmesi gereğine dikkati çekmiş ancak görüşleri uygulamaya sokulamamıştır. Benzer bir başka girişim ise 1978'de Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu ile hükümet arasındaki Toplumsal Anlaşmadır. Bu anlaşmada refah toplumu yaratmak için izlenmesi gereken yolun bir ücret- fiyat politikasından başka bir şey olamayacağı vurgulanmıştır. Toplumsal anlaşmada ülke ekonomisi gerçekleriyle bağdaşmayan aşırı gelir artış taleplerinin adaletli bir biçimde önlenmesi gerektiği söylenmiştir. Toplumsal anlaşmanın metni üzerinde anlaşma sağlandığı halde, bu anlaşma da hayatiyet kazanamamıştır.

Gelişmekte olan ülkelerdeki gelirler politikası uygulamasında önemli bir yer tutan tarımsal destekleme politikası Türkiye'de 1932 yılından beri uygulanan bir politikadır. Türkiye planlı döneme girdiğinden beri her planda tarımsal ürün fiyatı politikasının tarımsal üretimi yönlendirmede ve tarımsal gelirin istikrarını sağlamada etkin bir politika olduğu belirtilmiştir.

SONUÇ

Bir ücret-fiyat sarmalını ortaya koyan süreci teorik olarak neo-Keynesci bölüşüm teorisi içinde ele alarak açıklamaya çalıştık. Gelirler politikasını ise genel olarak tam istihdama yaklaşıldığında ortaya çıkan ücret artışlarına dayalı bir maliyet enflasyonu sonucunda görülen ücret-fiyat sarmalını önlemeye yönelik olarak uygulanan bir politika olarak tanımladık. Gelirler politikası bazen eksik istihdam ve eksik rekabetin söz konusu olduğu durumlarda ortalama maliyet üzerine konan bir kâr marjının korunması istenmesi durumunda ortaya çıkabilecek bir maliyet enflasyonunu önlemek için de uygulanabilmektedir. Bu çalışmanın ulaştığı en önemli sonuç gelirler politikasının ücret ile kâr arasındaki temel bölüşüm ilişkisinin hakim bölüşüm ilişkisi olduğu gelişmiş ülkelerde uygulanmak üzere geliştirilmiş bir politika olduğunu ortaya koymak olmuştur. Gelirler politikasının sanayileşme düzeyi yüksek olan, dolayısı ile ücretli olarak çalışanların toplam çalışanlar içindeki payının % 80'lere ulaştığı gelişmiş ülkelerin, gelir çatışması, sorununu çözmek üzere geliştirilmiş bir politika olduğu söylenebilir. Ancak bu önemli sonuç bizi, gelirler politikasının gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de uygulanmasının bu ülkelerin ekonomik yapılarıyla bağdaşmayacağı düşüncesine götürmemelidir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde ücretli işçilerin yoğun olarak çalıştığı sanayi sektörü, genellikle eksik rekabet koşullarının geçerli olduğu bir sektördür. Bu sektörde üretimi gerçekleştiren iş adamları ortalama maliyetler üzerine koydukları kâr marjını korumak ve hatta yükseltmek için, bu sektörde çalışan işçiler ise gerçek ücretlerini korumak ve hatta arttırmak için, birbirleri ile bir gelir çatışmasına girdiklerinde gelirler politikası gündeme gelebilir. Öte yandan gelişmekte olan ülkelerde gelirler politikası hızla artma eğilimi gösteren fiyatları durdurabilmek için heterodoks istikrar politikaları içinde, veya tarımsal fiyat politikaları çerçevesinde uygulamaya konabilir.

Gelirler politikasına getirilen eleştirilerin odak noktasını fiyatların kontrol edilmesinin piyasada serbestçe oluşacak olan denge fiyat düzeyini bozarak, kaynakların yanlış tahsisine neden olacağı oluşturmaktadır. Ayrıca gelirler politikası ile ilgili olarak gelirler politikasının etkisinin geçici olacağı ücret ve fiyat üzerindeki kontrollerin kalkmasıyla enflasyonda patlamalar olabileceği eleştirileri de yapılmaktadır. Gelirler politikasına getirilen eleştirileri bu politikaya başvuru olan ekonomik ve sosyal koşullar içinde değerlendirmenin doğru olacağı kanısındayız. Uygulamada, gelirler politikasına çoğunlukla savaş sonrası dönem, hiperenflasyon, petrol krizi gibi olağanüstü koşullara karşı koyabilmek için başvurulmuştur. Olağanüstü ekonomik koşulların üstesinden gelebilmek için başvuru olan gelirler politikası uygulamasındaki amaç ise ülke ekonomisini yeniden istikrara kavuşturmadır. Bu bakımdan, gelirler politikasına getirilen eleştirilerde doğruluk payı bulunmakla birlikte, gelirler politikasına başvurmayı gerektiren özel koşullar dikkate alındığında, gelirler politikası uygulaması ile kısa süre için bile olsa, yaratılan ekonomik istikrar önem kazanmaktadır. Şok önlemler, geçmiş enflasyon ile şimdiki enflasyon arasındaki bağı kopartır ve ileriye dönük enflasyonist beklentileri değiştirebilir. Böylece ülkede kısa dönem için sağlanan istikrar uzun dönemde de etkili olarak ekonomik gelişme açısından iyimser bir ortam yaratılabilir.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Yılmaz (1976) **Sermaye, Bölüşüm, Büyüme**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 400.
- ARESTIS, Philip. (1986) "Wages and Prices in the UK: The Post Keynesian View", **Journal of Post-Keynesian Economics**, 8, 3, Spring: 339-357.
- _____ (1990) "Post-Keynesianism: A New Approach to Economics", **Review of Social Economy**, VXLVIII, 3, Fall: 222
- BALL, Laurence., M.N. GREGORY ve R.DAVID. (1988) "The New Keynesian Economics and the Output, Inflation Trade- Off", **Brookings Papers Economics Activity**, I: 1-65.
- BALFOUR, Campbell. (1972) **Incomes Policy and the Public Sector**, London Routledge- Kegan Paul Ltd.
- BISPHOM, J.A. ve diğerleri. (1974) **Incomes Policy and Inflation**, Ed. Michael Parkin, M.Sumner Manchester University Press.
- BLEJER, I. Mario ve A. CHEASTY. (1988) "High Inflation, Heterodox Stabilization and Fiscal Policy", **World Development**, 16, 8: 867-881.
- BLINDER, Alan S ve N. WILLIAM. (1981) "The 1971-74 Controls Program and the Price Level An Econometric Post-Mortem" **Journal of Monetary Economics** July, 8:1-23.
- BORATAV, Korkut. (1991) **Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm**, Ankara, Gerçek Yayınevi.
- BRAUN, Anne Romanis. (1975) "The Role of Incomes Policy in Industrial Countries Since World War II", **IMF Staff Papers**, 23, 1, March: 1-36.
- DORNBUSH, Rudiger. (1987) **Inflation Stabilization With Incomes Policy Support**, New York. Group of Thirty
- DORNBUSH, Rudiger ve FİSHER, Stanley. (1994) **Macroeconomics**, Mc Graw-Hill.
- DORNBUSH Rudiger ve M.H. SIMONSEN (1982) "Stabilization Policies in Developing Countries: What Have We Learned?", **World Development**, 10, 9: 701-708.
- DPT (1973) "Ulusal Fiyat ve Ücret Daimi Özel İstisnas Komisyonu Alt Komite Raporu", Yayın No: 1326.
- ELVANDER, Nils. (1990) "La Politiques des Revenus Dans Les Pays Nordiques", **Revue International du Travail** 129, I: 1-25.
- FLANAGAN, R., D. SOSKICE, L. ULMAN. (1983) **Unionism, Economic Stabilization and Incomes Policies: European Experience**, Washington D.C., Brookings Institution.
- GALBRAITH, John Kenneth. (1980) **A Theory of Price Control**, Third Printing Cambridge, Massachusetts. Harvard University Press.
- GORDON, Robert, J. (1972) "Wage-price Controls and the Shifting Phillips Curve", **Brookings Papers on Economic Activity**, 385-421.

- HAGENS, John., B., RUSSEL, R. ROBERT. (1985) "Testing for the effectiveness of Wage-Price Controls: An Application to Carter Program" *American Economic Review*, Mars, 75, 1: 191-207.
- HANCOCK, Keith ve J.E. ISAAC. (1992) "Australian Experiments in Wage Policy", *British Journal of Industrial Relations*, June, 30, 2: 213-236.
- HAYES, K.J., D.J. SLOTTJE ve S.P.: HUDAK. (1991) "US Federal Redistributive Income Policies" *Applied Economics*, 23: 1193-1200.
- HAYTHORNE, George. (1973) "La Politique des Prix et des Revenus au Canada 1969-72" *Reveu International de Travail*, 108, 6.
- HUMPREY, M. Thomas. (1974) "The Economics of Incomes Policies" Ed. Mitchell E.W. ve diğerleri. *Readings in Macro-Economics*, New York McGraw-Hill: 341-353.
- KEYNES, J.M. (1979) *Théorie Générale*, Çeviri: Jean de Largentaye. Paris, Ed. BBP.
- LEARN, Elmer W. (1986) "Agricultural Price and Incomes Policy: A need for change" *Contemporary Policy Issues*, January 4, 1:49-61.
- LECAILLON, J. ve C. MORISSON. (1991) *Les Politiques des Revenus, Que Sais-Je?* Paris PUF.
- LIPSEY, G. Richard, STEINER, O. Peter., PURVIS, D. Doulas. (1987) *Economics*, New York, Harper and Row Publishers.
- OCDE (1980) *Politique des Revenus en Theories et en Pratique*, Paris,
- PAUKERT, Felix. (1988) "La Politique des Prix en tant que Politique des Revenus Dans les Pays en Developpment" *Revue International du Travail*, 127, 2: 159-179 ve 331-358, 1988/2.
- PAUKERT, Felix ve D.ROBINSON (1992) *Incomes Policies in the Wider Context: Wage, Price and Fiscal Initiatives in Developing Countries*. ILO, Genevo.
- TİSK (1992) *Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Diyalog*, Ankara, TİSK Yayını.
- TÜRK-İŞ (1975) "Toplumsal Anlaşma" *TÜRK-İŞ Dergisi*, 115-16-18.
- _____, (1979) "Toplumsal Anlaşma Yine Gündemde" *TÜRK-İŞ Dergisi*, Eylül 126.
- WALLICH, Henry ve S. WEINTRAUB. (1971) "A Tax Based Incomes Policy" *Journal of Economic Issues*, 5: 1-19.
- YELDAN, Erinç. (1994) *Kamu-Finans Krizinin Ardındaki etkenlerin Bölüşüm Göstergeleri Açısından İrdelenmesi*, *İşletme ve Finans*, Temmuz 9, 100-56-73.